

A magyar–orosz külkereskedelem az 1998. augusztusi orosz válság előtt és után

RÉTHI SÁNDOR

A rendszerváltást és a Szovjetunió szétesését követően a magyar–orosz kereskedelmi kapcsolatok jelentősége Magyarország számára a korábbi évtizedekhez képest nagymértékben csökkent. A magyar külkereskedelem prioritásai megváltoztak, hazánk kapcsolataiban az Európai Unió tagországai egyre nagyobb szerepet játszanak, Oroszország súlya pedig folyamatosan mérséklődik áruforgalmunkban.

A kétoldalú kereskedelem volumenének csökkenése ellenére néhány árucsoportban az orosz viszonylat továbbra is igen fontos a magyar nemzetgazdaság számára. Így többek között Oroszországból szerezzük be az energiahordozók zömét, másfelől autóbusz-, élelmiszer- és gyógyszerkivitelünk számottevőnek tekinthető.

A magyar–orosz áruforgalomban az elmúlt tíz esztendőben három jól elkülöníthető szakasz figyelhető meg. 1992–1997 között importunk enyhe ütemben, de fokozatosan nőtt, exportunk előbb csökkent, majd 1997-ben megemelkedett. Ez a folyamat egészen 1998 nyaráig tartott. Az 1998. augusztusában kirobbant orosz pénzügyi válság drámai változásokat hozott. Néhány hónapra szinte teljesen leállt a magyar kivitel Oroszországba, de érzékelhetően csökkent az orosz exportőrök aktivitása is. 1999. második félévétől kezdve lassú élénkülés figyelhető meg a kétoldalú kereskedelemben. Mind az export, mind az import bővül, azonban a kivitel növekedése nagyon alacsony bázison kezdődött.

Jelen cikk a magyar–orosz külkereskedelmi áruforgalmat az orosz pénzügyi válságot megelőző, illetve a válságot követő időszakokra osztva kívánja elemezni. Vizsgáljuk az áruforgalom alakulását, az egyes árucsoportok forgalmon belüli részarányát és a volumenhordozó termékek kereskedelmét is. Megkíséreljük bemutatni, hogy a magyar–orosz külkereskedelem legfontosabb tendenciái mennyire illenek bele Oroszország más országokkal fenntartott áruforgalmának trendjébe.

Vizsgálatunk eredményeire alapozva megpróbáljuk megvilágítani azokat a legfontosabb okokat, amelyek a kétoldalú kereskedelem drámai visszaeséséhez vezettek. Elemzésünk nem törekszik a teljességre, fő célunknak a meghatározó trendek objektív bemutatását, illetve az azokat magyarázó – bevallottan szubjektív – ok-okozati összefüggések megfogalmazását tekintjük.

Kétoldalú áruforgalom a válság előtt (1992–1997)

1991-ben, a dollárelszámolásra való áttérést követően a magyar gazdaságot valódi sokk érte. A magyar–szovjet áruforgalom volumene valamivel több mint 50 százalékkal csökkent. (A számok ennél nagyobb csökkenést jeleznek, azonban a kontingentált kereskedelem árai csak részben tekinthetők értékarányosnak, ezért a visszaesés mértékének meghatározásakor hitelesebbnek tekinthető az általunk, illetve mások által is elvégzett hozzávetőleges volumen-összehasonlítás eredménye.) A forgalmi adatokat az 1. sz. táblázat szemlélteti.

1. táblázat

Magyar–oroszlkereskedelmi forgalom
(millió USD)

	Magyar export	Magyar import
1989 ¹	4 655,0 M tr. rbl + 233,9 M USD	4 123,6 M tr. rbl + 33,3 M USD
1990 ¹	3 821,7 M tr. rbl + 236,8 M USD	3 168,0 M tr. rbl + 277,4 M USD
1991 ¹	1 362,1	1 731,5
1992	1 133,4	1 674,0
1993	945,0	2 399,3
1994	807,0	1 745,8
1995	822,8	1 839,8
1996	775,7	2 005,1
1997	961,8	2 019,5

¹ A volt Szovjetunióra vonatkozó adat.

Forrás: Magyar vámstatisztika.

1992–1996 között az Oroszországba irányuló magyar kivitel csökkenő tendenciát mutatott, s összességében öt esztendő alatt mintegy 25 százalékkal mérséklődött. 1997-ben a trend megfordult, s exportunk az 1993. évit meghaladó, az 1992. évit megközelítő szintet ért el.

Az 1992–1993. évi magyar exportadatok némileg félrevezetőek. 1992. évi exportunk értéke túlbecsült, mivel a statisztikai rendszer csak 1992. április 1-jét követően különböztette meg az egyes utódállamokba irányuló szállításokat. Addig minden, a térségbe irányuló kiszállítást „Szovjetunió” címszó alatt regisztráltak, majd ezt az eredményt az év végén egyszerűen hozzáadták az orosz kivitel értékéhez.

1991–1992-ben az akkori magyar kormánynak sikerült egy, a magyar exportörök számára igen előnyös levásárlási szerződést tető alá hozni. Ennek révén az orosz kőolaj- és földgáz-szállítások 1992. évi ellenértékét a szállítók Magyarországon hagyták, s ezért a kb. 1 milliárd dollár összegért magyar termékeket vásároltak. (Az ügylet pénzügyi hátterét a Magyar Kereskedelmi és Hitelbank biztosította.)

Az 1993. évi magyar import értékét jelentősen befolyásolta, hogy ebben az évben a Magyarországgal szemben fennálló orosz államadósság terhére közel harminc darab MIG-29 repülőgépet szállítottak le, ami import oldalon bekerült a magyar vámstatisztikába.

A dollárelszámolásra való áttérést követően a magyar export összetétele megváltozott, viszont ez után, 1992–1997 között a kivitel struktúrája alapvetően már nem módosult. Az élelmiszer-ipari cikkek részaránya fokozatosan növekedett, s egy-két éves stagnálás után a gyógyszerelexport is folyamatosan nőtt.

A magyar import ugyanebben az időszakban folyamatosan és egyenletesen bővült, miközben az energiahordozók részaránya tartósan meghaladta a 70 százalékot. A szovjet időszakban nagy volumennel szereplő feldolgozott termékek súlya ezzel párhuzamosan fokozatosan csökkent.

2. táblázat

A magyar–orosz forgalom árustruktúrája (1989–1997, százalék)

Export

	Energiahordozó, villamos energia	Anyag, félkész termék, alkatrész	Gép, szállítóeszköz, egyéb beruházási javak	Fogyasztási cikk	Élelmiszer-anyag, élőállat, élelmiszer	Összesen
1989 ¹	0,2	20,6	42,8	16,2	20,2	100,0
1990 ¹	0,1	17,6	39,2	18,3	24,8	100,0
1991 ¹	0,0	28,1	24,0	10,8	37,1	100,0
1992	0,06	23,6	17,0	10,6	48,8	100,0
1993	0,05	23,1	29,4	17,9	29,5	100,0
1994	-	15,8	15,9	27,0	41,3	100,0
	Energiahordozó	Nyersanyag	Gép, gépi berendezés	Feldolgozott termék	Élelmiszer, ital, dohány	Összesen
1995	0,4	3,7	24,9	23,9	47,1	100,0
1996	0,6	3,7	25,3	30,4	40,4	100,0
1997	0,3	8,4	24,5	30,0	36,7	100,0

Import

	Energiahordozó, villamos energia	Anyag, félkész termék, alkat- rész	Gép, szállítóeszköz, egyéb beruházási javak	Fogyasztási cikk	Élelmiszer-anyag, élőállat, élelmiszer	Összesen
1989 ¹	45,0	37,2	10,2	6,2	1,4	100,0
1990 ¹	48,5	35,5	7,9	5,5	2,6	100,0
1991 ¹	66,3	25,6	3,1	3,3	1,7	100,0
1992	76,6	15,4	5,0	2,4	0,6	100,0
1993	74,5	15,3	3,9	6,2	0,1	100,0
1994	64,2	20,2	8,4	7,0	0,2	100,0
	Energiahordozó	Nyersanyag	Gép, gépi berende- zés	Feldolgozott termék	Élelmiszer, ital, dohány	Összesen
1995	63,6	5,9	8,1	22,3	0,1	100,0
1996	74,7	5,3	2,4	17,5	0,1	100,0
1997	68,7	5,2	5,5	20,4	0,2	100,0

¹ A volt Szovjetunióra vonatkozó adat.

Forrás: Magyar vámstatisztika.

Megjegyzés: Az OECD-követelményekkel és az európai uniós jogharmonizációval összhangban 1995-től kezdve módosult az árucsoportok szerinti felosztás tartalma. A csoportosításra az OECD statisztikában használatos, vámtarifán alapuló SITC áruosztályzás kerül alkalmazásra.

A kétoldalú forgalom árucsoportok szerinti bontásban bemutatott adatai (lásd 2. táblázat) jelzik a változás főbb irányait. A magyar kivitelben a dollárelszámolásra való áttérést követően a gépipari cikkek jelentősége mind arányát, mind volumenét tekintve drámai módon lecsökkent, viszont jelentősen megnőtt az élelmiszer-ipari exportunk részesedése. 1992-1997 között alapvető módosulások nem történtek, a piaci kereslet, az orosz árfolyam-politika, illetve a magyar cégek javuló alkalmazkodóképessége követ-

keztében a kivitel struktúrája kissé változott. Az adott időszakra végig az élelmiszer-
ipari és mezőgazdasági termékek dominanciája volt a jellemző.

A magyar importban az energiahordozók aránya fokozatosan növekedett. Bár a változás korántsem volt olyan számottevő, mint kivitelünkben, a tendencia már árufőcsoport szinten is jól követhető. Az orosz gépipari termékek, illetve fogyasztási cikkek rövid idő alatt kiszorultak a magyar piacról. Jelen írás nem tekinti feladatának a jelenség részletes magyarázatát, azonban azt mindenképpen szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy e mögött számos objektív és szubjektív ok egyidejűleg fellelhető. Magyarország teljesen liberalizálta külkereskedelmét, a Szovjetunió összeomlását követően az orosz ipar súlyos válságba került, s végül, de nem utolsósorban: a növekvő verseny körülményei között az orosz cégek semmilyen marketinget sem folytattak Magyarországon.

A következőkben megvizsgáljuk Oroszország FÁK-on kívüli országokkal bonyolított külkereskedelmi forgalmának alakulását árucsoport szerinti bontásban. A bontás az orosz vámstatisztika szerint történik, és nem teljes mértékben felel meg az SITC előírásainak.

3. táblázat

Oroszország importja FÁK-on kívüli országokból, árucsoport szerinti bontásban (százalék)

Árucsoport	1996	1997
Mezőgazdasági, élelmiszer-ipari termék	24,7	26,0
Energiahordozó	1,6	1,9
Vegyipari termék	15,7	15,7
Faipari termék	4,3	4,2
Textilipari termék, cipő	4,4	3,3
Drágakő, nemesfém	1,2	0,2
Fém, fémtermék	5,0	4,3
Gép, berendezés, közlekedési eszköz	37,4	39,0
Más termék	5,7	5,4
Összesen	100,0	100,0

Forrás: Orosz vámstatisztika, saját számítások.

Oroszország importjának struktúrája két ponton különbözik alapvetően az oda irányuló magyar export összetételétől:

– Az importban a gépek, berendezések, közlekedési eszközök domináltak, ezek adták a teljes orosz behozatal közel 40 százalékát. Ha ebből leszámítjuk a 3,5–5,0 százalékra tehető közlekedési eszköz részarányt, még akkor is ez az árucsoport mintegy 35 százalékkal képviselteti magát. A magyar kivitelben a gépek alig 5 százalékot tettek ki, a közlekedési eszközök exportja jelentős volt, de még a rekordnak számító 1997. évben is csak 15-17 százalék körül alakult.

– A magyar exportban a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari cikkek 35-40 százalékkal szerepeltek, míg az orosz importban ezek részaránya 24 százalék.

4. táblázat

Oroszország exportja FÁK-on kívüli országokba, árucsoport szerinti bontásban (százalék)

Árucsoport	1996	1997
Mezőgazdasági, élelmiszer-ipari termék	1,7	1,5
Energiahordozó	46,3	46,3
Vegyipari termék	8,5	8,2
Faipari termék	4,4	4,7
Textilipari termék, cipő	0,9	0,9
Drágakő, nemesfém	5,4	4,6
Fém, fémtermék	22,0	23,4
Gép, berendezés, közlekedési eszköz	8,1	8,3
Más termék	2,7	2,1
Összesen	100,0	100,0

Forrás: Orosz vámstatisztika, saját számítások.

Oroszország hazánkba irányuló exportjának struktúrája alapvetően megegyezik a teljes orosz kivitel összetételével. Ezzel együtt figyelmet érdemel az a tény, hogy a hazánkba irányuló szállításokban az energiahordozók nagyobb arányban vannak jelen, mint a teljes orosz kivitelben. Ebből azonban nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mivel hazánk közismert energiaszegénysége, az évtizedes hagyományok, a kiépített műszaki feltételek stb. révén Magyarország az orosz energiahordozó-export egyik természetes piaca.

A magyar–orosz kereskedelemben fellelhető tendenciák jobb megvilágításához bemutatjuk néhány kiemelt volumenhordozó termék forgalmának alakulását is.

5. táblázat

**Magyar–orosz külkereskedelmi forgalom, volumenhordozó exporttermékek
(millió USD)**

	1991 ¹	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Autóbusz	109,4	80,6	160,1	61,2	59,6	71,2	150,2
Gyógyszer	51,1	68,2	105,6	105,5	91,5	104,8	145,3
Tartósítóiipari termék	35,4	49,3	124,1	153,6	159,5	163,9	196,1
Szeszipari termék	14,1	31,6	102,1	63,1	51,3	83,7	72,7
Gabonaféle	122,2	375,1	60,3	35,8	70,1	0,7	15,6
Étolaj	n. a.	n. a.	n. a.	9,4	15,9	8,3	68,0
Hús, baromfi	n. a.	n. a.	n. a.	14,2	20,9	51,1	59,8
Éves export	1 362,1	1 133,4	945,0	807,0	822,8	775,7	968,2
Volumenhordozók a teljes export százalékában	24,4	53,4	58,4	54,9	57,0	62,4	73,1

¹ A volt Szovjetunióra vonatkozó adat.

Forrás: Magyar vámstatisztika.

A volumenhordozó exporttermékek forgalmát vizsgálva megállapítható, hogy 1997-ben, azaz a pénzügyi válságot megelőző utolsó évben három termék, az autóbuszok, a gyógyszerek és a tartósítóiipari cikkek kiemelkedően magas forgalmat értek el.

Az autóbuszok kiugróan magas exportja a *Széles Gábor* névvel fémjelzett új Ikarus-korszakhoz kapcsolódik. Az 1996 őszi posztjára került menedzsment a magyar–orosz kapcsolatokban rendkívül rövid idő alatt két feladatot oldott meg példátlanul sike-

res módon: Oroszországban megtalálták azt a vevői célcsoportot, mindenekelőtt Moszkva és Szentpétervár önkormányzatának személyében, amelyek megfelelő feltételek esetén készek voltak nagyobb volumenben vásárolni. Magyarországon a vevői igényekhez alkalmazkodva a kereskedelmi bankok, az Eximbank és a Magyar Exporthitel Biztosító bevonásával pedig sikerült kialakítani a megfelelően biztonságosan működő, mind a vevő, mind az eladó, mind pedig a pénzintézetek számára elfogadható konstrukciót.

Ahogy azt a továbbiakban látni fogjuk, az 1998. évi válság különösen súlyosan érintette az autóbusz-kivitelt. Ennek okai a valóban visszaesett kereslet mellett a cég menedzsmentje által követett taktikában keresendők. Az Ikarus sikeres másfél-két esztendejében, azaz 1996 ősze és 1998 nyara között az új vezetés meglepedkezve a pozícióba kerüléskor hangoztatott elvekről, a direkt értékesítés feltételeinek javításán kívül szinte semmit nem tett a cég piaci helyzetének megerősítése érdekében. Így például nem hoztak létre autóbuszokat és alkatrészeket árusító konszignációs raktárt, nem szervezték meg a dealerhálózatot, lebecsülték a rohamléptekkel fejlődő orosz turisztikai ágazat lehetőségeit, nem alakítottak ki az Ikarus oroszországi hagyományaihoz és jelentőségéhez méltó bemutatótermet stb. Mindezek nagyban hozzájárultak a válság utáni hónapokban drámai export visszaeséséhez, s nyilvánvalóan szerepet játszottak a cég autóbuszgyártó üzletágának viszonylag gyors eladásához is.

6. táblázat

Magyar–orosz külkereskedelmi forgalom, volumenhordozó importtermékek (millió USD)

	1991 ¹	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Kőolaj	400,5	734,6	676,2	569,0	638,4	740,2	686,8
millió tonna	n. a.	n. a.	n. a.	5,6	5,6	5,3	5,5
Földgáz	344,9	434,9	470,3	483,7	489,5	719,4	630,9
milliárd m ³	n. a.	n. a.	n. a.	4,7	5,1	7,2	6,2
Kőolaj és földgázzármazék	58,1	110,6	115,5	59,7	35,0	40,7	22,3
Alumínium	74,8	66,1	82,4	155,2	251,0	193,6	262,1
Éves import	1 731,5	1 674,0	2 399,3	1 745,8	1 839,8	2 005,1	1 963,1
Volumenhordozók a teljes import százalékában	50,7	80,4	56,0	72,6	76,8	84,5	81,6

¹ A volt Szovjetunióra vonatkozó adat.

Forrás: Magyar vámstatistika.

A magyar gyógyszeripar zászlóshajói, élükön előbb a Medimpexszel, később pedig a mind jobban önállósuló Richterrel és az Egisszel, a '90-es évek elejének tétovázását és útkeresését követően új módszereket alkalmaztak az orosz piacon. Leszámoltak azzal az illúzióval, hogy hasonlóan a szovjet időszakhoz, néhány nagy volumenű és hosszabb távra szóló keretszerződéssel jelentős exportsikereket lehet elérni. A gyógyszergyárak szívós és eredményes munkával kialakították saját értékesítési hálózatukat, megteremtették helyi képviselőiket, lehetőségeikhez mérten reklámozták termékeiket, s a siker nem maradt el. 1997-ben a magyar gyógyszerek kivitele az 1991. évi érték közel háromszorosára bővült.

A magyar tartósítóiipari termékek sikerében a gyártók és külkereskedők erőfeszítései mellett számos szerencsés és szubjektív elem is közrejátszott. Az orosz fogyasztók a 90-es évek elején két-három év alatt megcsömöröltek a piacot elárasztó olcsó, de gyakran kétes színvonalú „nyugati” termékektől, a rubel folyamatos felülértékelttsége miatt a magyar termékek versenyképesek voltak, s a magyar határ átjárhatósága lehetővé tette,

hogy az orosz vevők nagy volumenű készpénzes vásárlásokat eszközöljenek egyenesen a magyar gyárakban. Bár az 1997. évi eredményeken ez nem tükröződik, a magyar élelmiszer-ipari cégek piaci jelenléte és marketingje a konkurenciához képest sokkal szerényebb volt.

A volumenhordozó importtermékek behozatala nagyfokú piaci stabilitást tükröz. 1992–1997 között kőolajimportunk 5,5 millió tonna körül alakult, míg gázbehozatalunk a szükséglet és az ár függvényében rugalmasan változott. Energiahordozó származékokból viszont csökkenő importtendencia figyelhető meg. A külföldi tőke Magyarországra településével párhuzamosan talpra állt a magyar alumíniumipar is, ezt tükrözik az importszámok.

1992–1997 között a magyar cégek – igaz, készpénzfizetés ellenében – minden további nélkül hozzájutottak a számukra szükséges orosz termékekhez, a tervgazdálkodás évtizedeit jellemző szállítási problémák nem akadályozták az áruforgalmat.

Arra, hogy az orosz szállítók szinte semmiféle marketinget nem fejtettek ki Magyarországon jó példa, hogy a 1990-es évek első felében rendkívül népszerű Lada személygépkocsik importja az 1994. évi csúcshoz számító 115 millió dollárról 1997-re 2 millióra csökkent (forrás: Magyar vámstatisztika). A Lada-behozatal drámai csökkenése mögött persze elsősorban a cserearányok változása áll, ugyanakkor egy távlatosan gondolkozó exportőr nem engedhetné meg magának, hogy rövid három év alatt „lenullázza” piaci jelenlétét.

Külkereskedelem a válság hónapjaiban

Jelen írás nem tekinti feladatának, hogy elemezze az orosz válság kirobbanásának okait, nem kívánja bemutatni az oda vezető utat, s nem foglalkozik a válság kapcsán hozott orosz intézkedésekkel sem.

A folyamatok bemutatásához csupán jelezni kívánjuk, hogy amint az közismert, az orosz pénzügyi válság 1998. augusztus 17-én az új „árfolyam-politika”, a rövid távú kötelezettségek (kincstárjegyek) fizetését érintő moratórium és más válságkezelő intézkedések bejelentésével kezdődött. Alig néhány nappal később, augusztus 22–25. között leállt az orosz pénzügyi rendszer, s a gazdaság több hétre hibernált állapotba került. A rubel árfolyama rövid három hét alatt 1 USD = 6 rubelről 1 USD = 18-20 rubelre csökkent.

Sem a hazai, sem az orosz, sem a nemzetközi gazdasági sajtóban nem alakult ki egységes álláspont arról, hogy tulajdonképpen a kifejezetten válságos időszak meddig tartott. Az egyik szélsőséges vélemény szerint már októberre rendeződtek a sorok, más állítások szerint erre mind a mai napig várni kell.

Elemzésünk szempontjából mi az 1998. augusztus–december időszakot tekintjük a válság által leginkább érintett hónapoknak. Cikkünk következő részében azt kívánjuk bemutatni, hogy ebben az időszakban miként alakult Oroszország külkereskedelme, ennek részeként a magyar–orosz árucserre, továbbá jelzesszerűen közöljük az orosz reálgazdaság legfontosabb számait is.

7. táblázat

Oroszország külkereskedelme a FÁK-on kívüli országokkal 1998-ban, havi bontásban (millió USD)

Hónap	Export	Adott hó/ I–VII. hó átl., százalék	Import	Adott hó/ I–VII. hó átl., százalék
Január–július, havi átlag	4 725,4	-	3 264,2	-
Augusztus	4 593,5	97,2	2 841,9	87,0
Szeptember	4 905,6	103,8	1 648,2	50,5
Október	4 804,3	101,7	1 519,0	46,5
November	4 465,9	94,5	1 481,2	45,4
December	5 767,0	122,0	1 920,7	58,8

Forrás: Orosz vámstatisztika, saját számítások.

A táblázat jelzi, hogy Oroszország exportjára a válság nem volt érdemi hatással. Az év végi szokásos „kilengéstől” eltekintve a havi exportértékek jó közelítéssel megegyeztek a válság előtti hónapok átlagával.

Az orosz importban a válság azonnal jelentkezett. Az augusztusi behozatal elmaradása az átlagtól megfelel a válságos napok augusztusra jutó hányadának, szeptember–december hónapokban pedig az orosz import kb. 50 százaléka volt a válság előtti hét hónap átlagának. Külön figyelmet érdemel az a tény, hogy a külkereskedelemben különösen erős december hónapban az import felfutott a január–júliusi átlag közel 60 százalékára.

A következőkben megvizsgáljuk a magyar külkereskedelem teljesítményét ugyanabban az időszakban.

8. táblázat

Magyar–orosz külkereskedelem 1998-ban, havi bontásban
(millió USD)

Hónap	Magyar export	Adott hó/ I–VII. hó átlaga, százalék	Magyar import	Adott hó/ I–VII. hó átlaga, százalék
Január–július, havi átlag	74,9	100,0	119,6	100,0
Augusztus	41,5	55,4	130,5	109,1
Szeptember	10,3	13,7	130,0	108,7
Október	17,5	23,4	299,0	250,0
November	26,5	35,4	119,4	99,8
December	40,9	54,6	150,1	125,5

Forrás: Magyar vámstatisztika, saját számítások.

A táblázat jelzi, hogy a válság hónapjaiban is folyamatosak voltak az orosz szállítások Magyarországra, az októberi rendkívül magas importérték valószínűleg az energia-hordozók behozatalának elszámolásával függ össze.

Az Oroszországba irányuló magyar export azonban szeptember–november hónapban arányaiban jelentősen elmaradt a FÁK-on kívüli országok átlagos exportjától. A számok azt mutatják, hogy szeptemberben gyakorlatilag leálltak a magyar szállítások, októberben rendkívül szerény volt a kivitelünk, novemberben is alig 35 százalékát tudtuk kiszállítani a január–júliusi átlagos értéknek. Decemberben ez a szám 50 százalék fölé ment fel, de mint a későbbiekben látni fogjuk, ezt a szintet 1999-ben nem sikerült még megközelítenünk sem. A lehetséges okokról később lesz szó részletesebben.

A következőkben a magyar–orosz külkereskedelem 1999. évi folyamatait vizsgáljuk. Elemzésünkben az 1999. év adatait az 1997. évhez viszonyítjuk, mivel a válság kirobbanásának évét, 1998-at nem tekinthetjük hiteles bázisnak. Ennek oka kettős: 1998 utolsó öt hónapjának magyar exportadatai egyrészt hektikusan ingadoznak, másrészt pedig csak töredékét képezik az azt megelőző hónapoknak; az 1998. év rendkívül alacsony bázisnak számít, ezért az ezzel való összehasonlítás csalóka képet mutat.

A külkereskedelmi adatok ismertetése előtt röviden elemezzük az orosz reálgazdaság folyamatait a teljes 1999. évben. Az alábbiakban bemutatjuk a legfontosabb mutatók alakulását havi bontásban.

9. táblázat

Az orosz gazdaság teljesítménye 1999-ben
(%, az előző év azonos hónapjához képest)

Hónap	Összevont bázisindex ¹	Ipari termelés	Mezőgazdasági termelés	Beruházások	Fogyasztói árindex
Január	95,1	97,6	87,7	97,0	108,4
Február	95,5	97,0	94,4	99,5	112,9
Március	98,6	100,4	94,8	99,8	116,0
Április	98,7	100,6	96,9	98,4	119,5
Május	102,0	106,0	97,9	98,8	122,0
Június	104,3	109,0	97,8	99,8	124,5
Július	106,1	112,8	102,4	100,8	128,0
Augusztus	108,4	116,0	101,3	102,5	129,5
Szeptember	110,0	120,2	99,1	108,1	131,4
Október	108,5	110,3	105,2	104,3	133,2
November	111,0	112,9	101,3	114,8	134,8
December	110,6	111,1	99,6	127,5	136,5

¹ A különböző orosz hivatalos szervek, így többek között az Orosz Föderáció Központi Bank az elmúlt három évben a GDP helyett inkább úgynevezett összevont bázisindexet hoznak nyilvánosságra, amely az ipar, mezőgazdaság, építőipar, szállítás és a kiskereskedelem adataira épül.

Forrás: Az Orosz Föderáció Központi Bankja.

Az orosz reálgazdaság a számok tanúsága szerint valósággal felelelt a válságot követően. Az ipari termelés már március hónapban elérte a válság előtti szintet, azt követően pedig hónapról hónapra növekedett a kibocsátás volumene. A mezőgazdaság nem büszkélkedhet hasonló sikerekkel, 1999-ben az ágazatra inkább a stagnálás volt jellemző, bár a visszaesés nem folytatódott. A folyamat reális értékeléséhez tudnunk kell, hogy az 1998. évi bázis rendkívül alacsony (1998-ban a mezőgazdasági termelés 13 százalékkal csökkent 1997-hez képest).

A bázisindex alakulása szintén figyelemre méltó, mivel ebből leszűrhető az a következtetés, hogy az orosz gazdaság meghatározó szektorainak teljesítménye már 1999 májusában meghaladta az 1998. májusi, tehát válság előtti szintet, s ezt követően folyamatosan a bázisérték fölélt alakult.

Külön megemlítendő a beruházások kedvező alakulása, mivel hosszú évek óta először megállt a csökkenés, sőt szerény növekedés is tapasztalható. Az adatok akkor is figyelemre méltóak, ha tudjuk, hogy azok a szerény bázisnak számító 1998. éven alapulnak.

Az orosz gazdaság összességében viszonylag hamar túljutott a válság legsúlyosabb periódusán, ezt a fogyasztói árak dinamikáján keresztül figyelhetjük meg. Látható, hogy az 1999. januári több mint 8 százalékos havi áremelkedés üteme fokozatosan csökkent, és decemberben már csak 1,8 százalék volt. Ez közvetve cáfolja azt a széles körben elterjedt vélekedést, miszerint az 1996–1997-ben elért viszonylagos pénzügyi stabilitás látszólagos volt, s az 1998. augusztusi válság hatására kártyavárként összeomlott.

Megítélésünk szerint az, hogy az orosz gazdaságban az 1992. évi 2 600 százalékos éves infláció 1997-re 11 százalékra csökkent, illetve az 1998. augusztusi válság hatására felpörgött árnövekedési ütemet egyetlen esztendő alatt havi 8,4 százalékról 1,8 százalékra sikerült csökkenteni, mindenképpen a pénzügyi rendszer működőképességéről, illetve a pénzügyi és hitelpolitika viszonylagos eredményességéről beszél.

Az orosz reálgazdaság 1999. évi számainak fényében nézzük meg, hogyan alakult az orosz külkereskedelem teljesítménye. Elemzésünkben, ahogy arról már korábban szóltunk, a jobb összehasonlíthatóság érdekében az 1999. évi adatokat az 1997. évihez viszonyítjuk.

10. táblázat

Oroszország külkereskedelme 1999-ben
(millió USD)

	Export		Import	
	Millió USD	1999/1997, százalék	Millió USD	1999/1997, százalék
FÁK	10 688,4	64,4	8 338,2	59,2
OECD	42 401,0	87,6	16 625,4	54,1
EU	24 013,0	85,8	11 100,0	56,7
Közép- és Kelet-Európa	11 042,5	82,7	2 105,2	39,5
Magyarország (orosz adat)	1 547,1	83,5	313,2	34,0
Baltikum	2 811,5	90,0	299,4	29,1
OF összesen	71 818,4	84,5	30 184,7	57,1

Forrás: Orosz vámstatisztika, saját számítások.

Oroszország 1999. évi külkereskedelmi forgalmának összevont adataiból az alábbi következtetések fogalmazhatók meg:

– Az orosz export 1999-ben 1997-hez képest értékben számolva több mint 15 százalékkal csökkent. A visszaesés számos ok eredménye, ezek közül csupán az energiahordozó árak alakulását, továbbá az orosz válság által rendkívüli módon érintett FÁK-piacok beszükülését említjük.

– Az orosz import a vizsgált időszakban összességében mintegy 43 százalékkal csökkent. A visszaesésen belül azonban egyes országok, illetve országcsoportok differenciáltan részesedtek.

– A FÁK-országok exportőrei „találták fel magukat” legjobban az orosz piacon. Ez természetes, hiszen a posztszovjet térség cégei, kihasználva a FÁK-együttműködés nyújtotta lehetőségeket, piacismeretüket, régi kapcsolataikat mélyen beépültek az orosz gazdaság több szektorába.

– Az Európai Unió Oroszország legnagyobb külkereskedelmi partnere, ennek megfelelően az Unió országaiból származó cégek is viszonylag jól szerepeltek. A visszaesés mértéke közel azonos az átlaggal, 43,3 százalék.

– A magyar cégek az orosz adatok szerint is gyenge exportteljesítményt nyújtottak, mivel 1999-ben a magyar export az 1997. évi érték alig 34 százaléka volt. A magyar cégek teljesítménye, s ez külön figyelemre méltó, gyengébb, mint a közép-európai konkurenciáé.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy az orosz külkereskedelem struktúrája mennyiben változott meg az 1998. évi válság hatására. Ehhez összehasonlítjuk a külkereskedelmi forgalom árucsoportok szerinti adatait 1997-ben, illetve 1999-ben.

11. táblázat

Az orosz import FÁK-on kívüli országokból, árucsoport szerinti bontásban (százalék)

Árucsoport	1997	1999
Mezőgazdasági, élelmiszer-ipari termék	26,0	28,9
Energiahordozó	1,9	1,2
Vegyipari termék	15,7	16,8
Faipari termék	4,2	4,0
Textilipari termék, cipő	3,3	3,2
Drágakő, nemesfém	0,2	0,1
Fém, fémtermék	4,3	5,1
Gép, berendezés, közlekedési eszköz	39,0	36,1
Más termék	5,4	4,6
Összesen	100,0	100,0

Forrás: Orosz vámstatistika.

A válság hatására az orosz import struktúrája érdemben nem módosult. Továbbra is a gépek, berendezések és közlekedési eszközök képviselik a legnagyobb részarányt, bár súlyuk kb. három százalékponttal csökkent. A mezőgazdasági és élelmiszer-ipari cikkek a teljes importon belül 28,9 százalékkal szerepelnek, ami közel három százalékpontos növekedést jelent a válság előtti utolsó évhez, 1997-hez képest.

Ma még nehéz pontos magyarázattal szolgálni a 3-3 százalékpontnyi részarányeltolódásra, azonban két feltételezést mégis megkockáztatunk:

– A gép- és berendezésimport arányának csökkenése összefüggésbe hozható az orosz ipar javuló teljesítményével: valószínű, hogy a növekvő beruházásokhoz szükséges eszközök egy részét már orosz forrásokból is be lehet szerezni.

– A FÁK-on kívüli országokból származó import több mint 40 százalékkal csökkent. Bár a válság következtében mind a lakossági, mind a közületi fogyasztás mérséklődött, az élelmiszer-ipari cikkek kereslete, mint ismert, viszonylag rugalmatlan, tehát feltételezhető, hogy részarányuk ezért nőtt meg az importon belül.

12. táblázat

Az orosz export FÁK-on kívüli országokba, árucsoport szerinti bontásban (százalék)

Árucsoport	1997	1999
Mezőgazdasági, élelmiszer-ipari termék	1,5	0,8
Energiahordozó	46,3	42,3

Árucsoport	1997	1999
Vegyipari termék	8,2	8,3
Faipari termék	4,7	5,6
Textilipari termék, cipő	0,9	1,0
Drágakő, nemesfém	4,6	7,1
Fém, fémtermék	23,4	22,2
Gép, berendezés, közlekedési eszköz	8,3	9,7
Más termék	2,1	2,9
Összesen	100,0	100,0

Forrás: Orosz vámstatisztika.

Az orosz export struktúrájában jól látható elmozdulás következett be. Az energia-hordozók részaránya csökkent, míg a többi termékcsoporthé szerény mértékben emelkedett. A változás egyértelműen annak a számlájára írható, hogy a válság következtében jelentősen javultak az orosz export cserearányai, s a vállalatok – valószínűleg amennyire tőlük tellett – igyekeztek kihasználni a kínálókozó lehetőséget.

Az orosz reálszféra versenyképességének növekedését a beruházások növekedése is jelzi, a számok alapján az a következtetés vonható le, hogy mind a hazai, mind a külföldi piacra termelő orosz vállalatok pozíciója javult 1999-ben 1997-hez képest.

A következőkben megvizsgáljuk, miként alakult a magyar–orosz áruforgalom összetétele a válság kitörését követően.

13. táblázat

Az Oroszországba irányuló magyar export struktúrája (százalék)

	Energia-hordozó	Nyersanyag	Gép, gépi berendezés	Feldolgozott termék	Élelmiszer, ital, dohány	Összesen
1997	0,3	8,4	24,5	30,0	36,7	100,0
1999	1,4	8,3	16,6	40,3	33,4	100,0

Forrás: Magyar vámstatisztika.

A válságot követően az élelmiszerek részaránya jelentősen lecsökkent, míg a feldolgozott termékeké számottevően megnőtt. A jelenségre a volumenhordozó exporttermékek forgalmának vizsgálatakor még visszatérünk.

Annyit azonban már most is megállapíthatunk, hogy a magyar–orosz forgalomban regisztrált összetétel-változás nem harmonizál a teljes orosz külkereskedelem tendenciáival: amíg magyar–orosz viszonylatban az élelmiszerek részaránya csökkent, addig a teljes orosz importon belül ennek az árucsoportnak az aránya nőtt. (A részletesebb elemzést nehezíti az eltérő csoportrendezési elv.)

14. táblázat

Az Oroszországból származó magyar import struktúrája (százalék)

	Energia- hordozó	Nyersanyag	Gép, gépi berendezés	Feldolgozott termék	Élelmiszer, ital, dohány	Összesen
1997	68,7	5,2	5,5	20,4	0,2	100,0
1999	70,1	6,0	4,4	19,3	0,2	100,0

Forrás: Magyar vámstatisztika.

15. táblázat

A volumenhordozó termékek az Oroszországba irányuló magyar exportban
(millió USD)

	1997	1999	1999/97, százalék
Autóbusz	150,2	24,4	16,2
Gyógyszer	145,3	73,9	50,9
Tartósítóiipari termék	196,1	74,5	38,0
Szeszipari termék	72,7	5,2	7,1
Gabonaféle	15,6	13,0	83,3
Étolaj	68,0	14,8	21,8
Hús, baromfi	59,8	13,4	22,4
Éves export	968,2	356,2	36,8
Volumenhordozók a teljes export százalékában	73,1	61,5	-

Forrás: Magyar vámstatisztika.

16. táblázat

Volumenhordozó termékek az Oroszországból származó magyar exportban
(millió USD)

	1997	1999	1999/97, százalék
Kőolaj	686,8	670,8	97,7
millió tonna	5,5	5,7	103,6
Földgáz	630,9	445,7	70,6
milliárd m ³	6,2	6,7	108,1
Kőolaj és földgázzármazék	22,3	16,6	74,4
Alumínium	262,1	177,4	67,7
Éves import	1 963,1	1 631,1	83,1
Volumenhordozók a teljes import százalékában	81,6	80,3	-

Forrás: Magyar vámstatisztika.

Az Oroszországból származó magyar import összetételében a teljes orosz exporttal ellentétes változások figyelhetők meg. Addig, amíg nálunk nőtt az energiahordozók részaránya és alapvetően csökkent a többi árucsoporté, addig a teljes orosz exportban ezzel ellentétes folyamat indult be.

A részletek tisztázásához megvizsgáljuk a volumenhordozó termékek forgalmát is.

A volumenhordozó exporttermékek forgalmának alakulása hüen mutatja a magyar áruk piaci pozícióit Oroszországban:

– A piaci jelenlétét megalapozó, befektetéseket is eszközöző magyar gyógyszeripar, hasonlóan nyugati vetélytársaihoz, „csak” 50 százalékos mértékben volt kénytelen csökkenteni szállításait.

– A magyar élelmiszeripar termékei drámai módon kiszorultak az orosz piacról.

– Egyetlen kivételnek a gabona tekinthető, azonban a magyar–orosz gabonakereskedelemben évek óta a konjunktúris szemponatok játsszák a főszerepet. Az 1998–1999. évi rossz orosz gabonatermés konjunktúrárt teremtett, ezzel néhány magyar vállalat élni tudott.

A 16. sz. táblázat adatai alapján látható, hogy a magyar importban meghatározó szerepet játszó kőolaj- és földgázszállítások volumene 1999-ben valamelyest nőtt, azonban az árak változása miatt az importérték összességében csökkent. Az alumíniumimport csökkenésének nem szabad túlzott jelentőséget tulajdonítani, a behozatalban meghatározó szerepet játszó Alcoa-Köfém Kft. ugyanis többségében tőzsdén szerzi be a szükséges nyersanyagot, s a cég mindig a pillanatnyi kereslet-kínálat alapján választja meg szállítópartnerét.

A 2000. évi folyamatokról röviden

Jelen írás nem tekinti feladatának a 2000. évi magyar–orosz kereskedelmi forgalom elemzését. A folyamatok érzékeltetésére azonban röviden összefoglaljuk a jelenleg elérhető számokból kirajzolódó fontosabb tendenciákat.

Az orosz reálgazdaságban az 1999-ben kezdődött pozitív folyamatok 2000-ben is folytatódnak. Az év első hét hónapjában az ipari termelés meghaladta az 1999. évi azonos hónap szintjét. A mezőgazdasági termelés január–május hónapban szerény mértékben növekedett, június–júliusban valamelyest csökkent, bár a változások statisztikai hibahatáron belül vannak. A befektetések továbbra is lendületesen emelkednek (a növekedés meghaladja a 10 százalékot), míg a havi infláció mértéke 0,7 és 2,3 százalék között változik (ez utóbbit januárban regisztrálták).

Az orosz külkereskedelem teljesítménye 2000. első félévében 33,3 százalékkal haladta meg az elmúlt évi szintet. A számok exportoffenzívát jeleznek, a bővülés mértéke közel 50 százalékos volt, míg az import alig 5 százalékkal növekedett.

A FÁK-on kívüli országokkal bonyolított orosz külkereskedelem 2000. január–februárban 35 százalékkal bővült, ennek részeként az orosz export 53 százalékkal nőtt, míg az import a tavalyi szinten maradt.

Számottevő növekedést regisztráltak 2000. január–május hónapban a magyar–orosz külkereskedelemben is. A magyar export értéke 266,1 millió dollár (+23,9 százalék), az import 1530,4 millió dollár volt (+72,6 százalék). A sokéves tapasztalatok alapján a 2000. évi teljes magyar export orosz viszonylatban 400-450 millió dollár körül alakulhat, ami nagy valószínűséggel több mint 50 százalékkal el fog maradni az 1997. évi szinttől. Külön figyelemre méltó az, hogy az év első nyolc hónapjában az élelmiszerek kivételével a többi árucsoportban jelentős orosz exporttöbbletet regisztráltak. Így az orosz feldolgozott termékek exportja több mint kétszerese, a gépeké pedig több mint háromszorosa az Oroszországba irányuló magyar kivitelnek.

A tendenciák alapján 2000-ben rekordmértékű negatív szaldó várható a kétoldalú forgalomban, ami a magyar fizetési mérleget minden eddiginél jobban meg fogja terhelni.

Oroszország helye a magyar külkereskedelemben

A magyar–orosz külkereskedelem 1992–2000 közötti adataiból számos következtetés fogalmazható meg:

– A forgalom minden évben jelentős magyar deficittel zárult, ennek mértéke már több mint fél évtizede meghaladja az évi 1 milliárd dollárt.

– A magyar export 1992–1996 között kisebb ingadozásokkal csökkent, 1997-ben emelkedett, majd 1998–1999-ben az orosz válság hatására drámai módon visszaesett.

– A magyar export visszaesése 1999-ben 22 százalékponttal (!) meghaladta az EU-országok exportcsökkenését.

– A Magyarországra irányuló orosz szállítások az elmúlt évtizedben végig zavartalanok voltak, az importban meghatározó energiahordozók volumene a kereslethez igazodott, áruk pedig a világpiacon tendenciákat követte.

– 2000. január–május hónapokban a magyar export 24 százalékkal, az import pedig 72 százalékkal nőtt. A magyar exportnövekedés azonban nagyon alacsony bázison következett be.

Összességében tehát megállapítható, hogy az elmúlt nyolc-tíz évben Oroszország már nem tölt be jelentős szerepet a magyar külkereskedelemben. Az 1998 augusztusában kirobbant orosz válság következményeként pedig ténylegesen összeomlott orosz exportunk. A rendkívüli módon lecsökkent volumenben belül egyedül a gyógyszerek és a tartósítószeres cikkek kivitele tekinthető jelentősnek.

A következőkben megkísérlünk, ahogyan a bevezetőben is jeleztük, bevallottan szubjektív választ adni a drámai exportzuhanás okaira. Terjedelmi korlátok miatt természetesen az általunk legfontosabbnak vélt jelenségekre koncentrálunk.

Az okok boncolgatása előtt megvizsgáljuk, vajon Oroszország mint jelentős potenciállal, nagy felvevőpiaccal rendelkező középhatalom helye és szerepe egyedinek tekinthető-e a magyar külkereskedelemben.

17. táblázat

Magyarország külkereskedelme az EU-val, illetve egyes más országokkal (1999. évi adatok)

	Export		Import		Forgalom, összes	
	millió dollár	Részarány, százalék	Millió dollár	Részarány, százalék	Millió dollár	Részarány, százalék
Mindösszesen	25 012,5	100,0	28 008,2	100,0	53 020,7	100,0
EU-tagországok	19 067,8	76,2	18 048,6	64,4	37 115,7	70,0
Németország	9 600,1	38,4	8 188,8	29,2	17 788,9	33,4
USA	1 297,2	5,2	967,9	3,5	2 265,1	4,3
Japán	78,6	0,3	1 148,2	4,1	1 226,8	2,3
Kína	70,8	0,3	610,2	2,2	681,0	1,3
Oroszország	356,2	1,4	1 631,1	5,8	1 987,3	3,7

Forrás: Magyar vámstatisztika, saját számítások.

18. táblázat

A KGST részesedése a Szovjetunió és Magyarország külkereskedelmében

	Export, %		Import, %	
	1970	1985	1970	1985
Szovjetunió	54,0	55,0	57,0	55,0

	Export, %		Import, %	
	1970	1985	1970	1985
Magyarország	62,0	54,0	65,0	51,0

Forrás: J. Gajdar: Anomalii ekonomicseszkoego rosztia. Moszkva, 1998.

Kiindulópontként a magyar külkereskedelem 1999. évi adatait az elmúlt években gyakorlattá lett megközelítéstől némileg eltérő módon mutatjuk be. Alábbi táblázatunkban megvizsgáljuk a magyar külkereskedelem alakulását az EU-tagországokkal, az Amerikai Egyesült Államokkal, a távol-keleti térség két meghatározó hatalmával, illetve Oroszországgal.

A következő táblázatban bemutatjuk, hogy 1999-ben az Európai Unió néhány tagországa, mindenekelett több gazdaságilag jelentős erőt képviselő állam, illetve hazánkhoz hasonló súlyú ország külkereskedelmében az Európai Unió milyen helyet foglalt el.

Kis kitérőként a Magyarország által megtett út irányának és mélységének érzékeltetésére bemutatjuk azt, hogy a 70-es–80-as években a KGST milyen szerepet játszott a Szovjetunió, illetve Magyarország külkereskedelmében.

19. táblázat

Néhány EU-tagország külkereskedelme
(1999, millió euró)

	EU-export	EU-import	Egyéb export	Egyéb import
Belgium	131 578	115 091	40 532	45 348
Dánia	31 681	30 102	14 928	12 570
Németország	286 095	248 299	217 024	187 857
Spanyolország	69 772	87 205	28 214	39 785
Franciaország	189 248	194 930	114 511	98 027
Hollandia	160 270	105 713	42 140	84 054
Nagy-Britannia	144 235	156 953	105 594	142 685

Forrás: EUSTAT.

Az 17-18. táblázatokból számos következtetés fogalmazható meg. Magyarország alig egy évtized alatt alapjaiban megváltoztatta külkereskedelmi irányultságát. Az elmúlt évben az EU-ba irányult a magyar kivitel több mint 3/4-e, s a 15 tagállammal bonyolított teljes külkereskedelmünk több mint 70 százaléka.

Ebből a tényből az is következik, hogy a magyar gazdaságpolitika rendkívüli sikereket ért el az EU-országokkal való kapcsolatokban. Ennek okai mindenekelett az átgondolt stratégiában, nevezetesen a külföldi tőke térségünkben példátlanul sikeres Magyarországra vonzásában keresendők. (Ennek bizonyos árnyoldalait jelen írás nem tekinti feladatának taglalni.)

Az EU rendkívül magas részaránya mellett azonban szembevetünk, hogy a világ vezető hatalmával, az USA-val 1999-ben alig több mint kétmilliárd dollár értékű külkereskedelmi forgalmat (összforgalmunk 4,3 százaléka) realizáltunk, ami nemcsak az USA mint felvevőpiac potenciáljához képest kevés, hanem lényegesen elmarad az EU kb. 8 százalékos részarányától is. Japánnal és Kínával folytatott külkereskedelmi forgalmunk adatai még az előzőeknél is drámaibbak, hiszen az előbbi esetében az export-import aránya kb. 1:14, az utóbbi esetében pedig 1:9.

Mindez arra figyelmeztetheti a magyar külgazdaság-politika alakítóit, hogy azzal az országcsoporttal, nevezetesen az EU-val, amellyel kapcsolatban az elmúlt évtizedben

sikerült konzekvens, gyakorlati elemeket is tartalmazó stratégiai irányvonalat követnünk, komoly és elismerésre méltó sikereket értünk el. Azon országok esetében pedig, amelyek vonatkozásában nem volt, és jelenleg sincs stratégiánk, függetlenül az országok gazdasági súlyától, potenciáljától, a magyar külkereskedelem katasztrofális adatokat produkált. Oroszország jól illik ebbe a sorba. Bár importunk zavartalanul bonyolódik, az export az 1997. évi érték harmadára, míg a tíz évvel ezelőttné – fenntartva a tévedés lehetőségét – alig több mint a tizedére zuhant vissza.

A fentieket összegezve érdemes visszatérni a KGST időszakára vonatkozó adatsorhoz. A 18. sz. táblázat ugyanis két érdekes következtetés levonására ad lehetőséget:

– Sem 1970-ben, sem 1985-ben a KGST nem képviseltette magát a magyar külkereskedelemben olyan magas részarányal, mint 1999-ben az Európai Unió.

– A Szovjetunió mint a KGST meghatározó hatalma számára maga a KGST messze nem volt olyan jelentőségű, mint a kis tagországoknak. Ugyanezt látjuk az EU-ban is: Németországnak vagy Nagy-Britanniának az EU-kereskedelem kevésbé jelentős, mint például Belgiumnak.

A fentiekből tehát az következik, hogy alaposan át kell gondolnunk az Európai Unión kívüli országokkal fenntartott kereskedelmi-gazdasági kapcsolataink helyzetét, mihamarabb, még a csatlakozási folyamat időszakában konzekvens stratégiát kell kialakítanunk velük kapcsolatban, s a csatlakozási tárgyalások végső szakaszában meg kell kísérelnünk az ezzel kapcsolatos érdekeink érvényre juttatását.

Az adatok jelzik, Oroszország nem kivétel, a magyar külkereskedelem az Európai Unió tagországain kívül másutt sem aratott komoly sikert az elmúlt évtizedben. Jelen írás azonban csupán az Oroszországba irányuló magyar export alacsony szintjére kísérel meg némi magyarázatot szolgáltatni.

20. táblázat

Az Oroszország külkereskedelmi forgalma
(1999, milliárd dollár)

Ország	Érték
Németország	10,4
USA	7,1
Olaszország	4,9
Kína	4,4
Hollandia	4,2
Svájc	3,6
Nagy-Britannia	3,5
Finnország	3,3
Lengyelország	3,2
Magyarország (orosz adat)	1,9

Forrás: Orosz vámstatisztika.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján úgy véljük, hogy az Oroszországba irányuló magyar export drámai visszaesése elsősorban a nem megfelelő piaci jelenlétre vezethető vissza. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy gazdaságdiplomáciai erőfeszítéseink nem elégségesek (például a legutóbbi hivatalos csúcscsintű találkozó 1995 márciusában volt), gyenge a cégek marketingmunkája, a magyar mezőgazdasági cikkek dotációjára elmarad a nyugat-európai konkurenciától, a magyar pénzügyi intézeteket rendkívüli tartá-

lékolási kötelezettség terheli oroszországi hitelek után stb. – ez azonban véleményünk szerint eltörpül a szerény piaci jelenléthez képest.

A következőkben megvizsgáljuk Oroszország külkereskedelmi forgalma és az Oroszországban eszközölt külföldi befektetések összefüggését.

21. táblázat

Külföldi befektetések Oroszországban
(millió dollár)

Ország	Kumulált adat 1999. III. 31-ig	1999. I–III. hó
Németország	6 344	239
USA	5 058	357
Nagy-Britannia	3 446	184
Franciaország	3 237	43
Dél-Korea	3 022	202
Olaszország	616	6
Hollandia	469	67
Svájc	372	18
Japán	336	8
Finnország	297	44
Magyarország	92	–

Forrás: Reuters Business Briefing, 2000. január 17.

22. táblázat

A külkereskedelmi forgalom és a külföldi befektetések összefüggése

Ország	Helyezés a külkereskedelmi forgalom szerint	Helyezés az oroszországbeli befektetések szerint
Németország	1.	1.
USA	2.	2.
Olaszország	3.	6.
Kína	4.	–
Hollandia	5.	7.
Svájc	6.	8.
Nagy-Britannia	7.	3.
Finnország	8.	10.
Lengyelország	9.	–

Forrás: Saját számítás.

A 22. táblázat adatai világosan jelzik, hogy a válság utáni Oroszországgal, az egyetlen Kína kivételével kizárólag azok az országok tudnak érdemi külkereskedelmi forgalmat elérni, amelyek korábban számottevő befektetők is voltak.

Lengyelország, bár nem szerepel a befektetési lista éllovasai között, mégsem tekinthető kivételnek. A lengyel cégek számos, egyes források szerint több ezer csekély alapítójú vegyes vállalatot hoztak létre és működtetnek, s ezek kivétel nélkül a kereske-

delmet segítik. Ez tanulságul szolgálhat a magyar cégek számára is. Ahhoz, hogy a jelenlegi alacsony kivitelünket érdemben növelni tudjuk, cégeink tőkeerejéhez mérten megfelelő befektetéseket kell végrehajtanunk. A lengyel példa alapján ehhez nem elsősorban tőkére, hanem megfelelő vállalkozókésztségre és helyismeretre van szükség.

Elemzésünk szerint tehát a magyar export drámai helyzetén csupán abban az esetben lehet változtatni, ha cégeink szakítanak az eddigi gyakorlattal, felzárkóznak jövődó partnereink, az EU-tagországok vállalatai mellé, s Oroszországban az eddigieknél lényegesen többet fektetnek be. Ez a cégek egy része számára a piaci jelenlét stabilizálását, megerősítését, döntő többségük számára viszont a folyamatos piaci képviselet megteremtését jelenti. Az elmúlt évtized fejleményei azt mutatják, e nélkül nincs esély a talpon maradásra az orosz piacon.

A magyar gyógyszeripar példája szemléletesen bizonyítja a fenti állítás igazát. Az orosz piacon – a többi magyar céghez képest – kiemelkedően aktív magyar gyógyszer-gyárak, bár exportszállításaik visszaestek, megőrizték befolyásukat és részarányukat, az exportcsökkenés mértéke alig maradt el a nyugat-európai és amerikai konkurencia hasonló számaitól.

Források

- Economic Statistics Market Weekly, Troika Dialog-kiadvány, <http://www.trodial.ru>
Gajdar, J.: Anomalii ekonomicseszkoego rosztu. Moszkva, 1998.
Külkereskedelmi termékforgalom 1992 és 1999 közötti évekre vonatkozó kötetei. GM kiadvány.
Orosz makrogazdasági adatok. OF Központi Bank, <http://www.cbr.ru>
Roszszija v cifrah 1997 és 1998. Goszkomsztat, Moszkva.
Roszszijszkij sztatiszticseszki j jezsegodnyik 1999. Goszkomsztat, Moszkva
Szocialno-ekonomicseszkoje polozsenije Roszsziji 1999. Goszkomsztat, Moszkva
Tamozsennaja sztatisztika vnyesnyej torgovli RF, 1992 és 1999 közötti évekre vonatkozó kötetei. Moszkva.